

TIOS-TIEION: SÖYLENECEK ÇOK ÖNEMLİ BİR ŞEYİ OLMAYAN KENT*

Şahin YILDIRIM**

ÖZ: Tios antik kenti Zonguldak İli, Çaycuma İlçesi, Filyos Beldesi'nde lokalize edilmiştir. Antik kentte ilk arkeolojik kazılar ise 2006 yılında başlatılmıştır. Antik kaynaklarda kent, Yunanca Τίειον, Τίον, Τήϊον, Τίοç ve Latince Tiejum, Tium, Tios, Tieion olarak anılmıştır. M.Ö. 7. yüzyılda Tios önderliğinde bir rahip tarafından bir Milet Kolonisi olarak kurulan kent, Klasik ve Hellenistik Dönemler boyunca birçok krallığın egemenliği altında kalmıştır. M.Ö. 70 yılında Roma egemenliği altına giren Tios-Tieion, asıl gelişimini bu dönemde göstermiştir. Kentte görülebilen yapılar arasında Roma ve Bizans Dönemlerine tarihlendirilen sahil surları, hamam yapıları, su kemeri, tiyatro, Roma tapınağı, Bizans kilisesi, bazilika, tonozlu galeri, çeşitli mezarlar, antik liman ve mendirekleri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tios, Bithynia, Akropolis, Kolanizasyon, Billaios

A CITY, THERE IS NOTHING MUCH TO TALK ABOUT IT: TIOS- TIEION

ABSTRACT: The ancient city of Tios is located in the Filyos township of the Çaycuma District of Zonguldak province in the Black Sea region. The archaeological excavations at Tios-Tieion were started in 2006. In ancient sources, the city is spelt in various ways, including Τίειον, Τίον, Τήϊον, Τίοç in Greek and Tiejum, Tium, Tios in Latin. Tieion. In the second half of the seventh century BC the city was founded as a Milesian colony by the priest named Tios. It was dependent to various kingdoms throughout the Classic and Hellenistic periods and the city fell under Roman control in BC 70. In antiquity, visible remains of the ancient city the coastal defensive walls, Roman baths, aqueduct, theatre, Roman temple, Byzantine church, basilica, vaulted gallery, a number of tombs and the port with its breakwaters dated to the Roman period.

Keywords: Tios, Bithynia, Acropolis, Colonization, Billaios

Giriş

---

* Bu makale Alexander Onassis Vakfı'nın sağlamış olduğu araştırma bursu neticesinde hazırlanmıştır.

** Yard. Doç. Dr. Şahin YILDIRIM, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, sahinyildirim@live.com.

Amasyalı Strabon (Geographika, XII, 3.5) tarafından *Söylenecek çok önemli bir şeyi olmayan kent* olarak ifade edilen Tios-Tieion, günümüzde Zonguldak İli, Çaycuma İlçesi, Filyos Beldesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Strabon'un bir zamanlar önemsiz bir kent olarak ifade ettiği bu yerleşim, günümüzde Türkiye'nin Karadeniz kıyısında yer alıp da üzerinde modern yerleşimin bulunmadığı tek örnek durumundadır. Yaklaşık 60 hektarlık bir arazi üzerinde yer alan bu antik kent, aynı zamanda Karadeniz'in Türkiye kıyısında bulunan bütün antik yerleşimler arasında bilimsel arkeolojik kazısı sürdürülen nadir örneklerdendir (**Resim 1**). Bu bakımdan burada yürütülen kazılarda ortaya çıkarılan arkeolojik veriler, Karadeniz arkeolojisi açısından çok büyük önem taşımaktadır.

Kentle ilgili bilgilerimiz Strabon'la sınırlı değildir. Antik Çağ yazarlarından Marcianus (Geographus, 8), kentin hemen doğusunda Karadeniz'e dökülen Billaios Irmağı'nın Bithynia ile Paphlagonia bölgeleri arasında sınır teşkil ettiğini ve Billaios günümüzdeki adıyla Filyos Irmağı'nın yakınında, Karadeniz'e uzanan bir yarımada'nın üzerinde kurulduğunu belirtmektedir (**Resim 2**). Yine bir antik dönem yazarı olan Arrianus (Periplus Ponti Euxini, XIII, 5, 5) ise Tieion ile Billaios Irmağı arasında 20 stadia kadar bir mesafe bulunduğunu belirtmektedir.

Kentin kuruluş evresi hakkında da ilk başvuru kaynakları antik yazarlardır. Antik ve Modern kaynaklar kentin Miletos'dan gelen kolonistlerce kurulduğu konusunda neredeyse hemfikirdirler. Tios-Tieion'un Miletos tarafından kurulmuş bir Grek koloni kenti olduğuyla ilgili bilgi veren kaynaklardan birisi yine Arrianus'dur. Arrianus (Periplus Ponti Euxini, XIII, 5, 5), Tieion hakkında "İon menşeilili bir Grek kenti" tabirini kullanmıştır. Arrianus, bu yerleşimi, "Miletoslular'ın bir kolonisi" olarak nitelendirmiştir.¹ Kentin başlarında Tios adında bir rahip bulunan Miletoslular tarafından kurulduğu ifadesi birçok kaynakta karşımıza çıkar.² Rahip Tios, kentin özellikle Roma Dönemine tarihlendirilen otonom sikkelerinde tasvir edilmiş ve kent açısından taşıdığı önem böylelikle ifade edilmiştir (**Resim 3**). Bu durumu destekleyen arkeolojik veriler ise özellikle kentin akropolisinde yürütülen kazılar sırasında ortaya çıkarılmıştır. M.Ö. 7-6. yy.lara tarihlenen Arkaik Dönem siyah ve kırmızı figür Attika seramikleri

¹ B. Öztürk, "Kuruluşundan Bizans Devrine Kadar Tios Antik Kenti", *Arkeoloji ve Sanat* 128, İstanbul, 2008, s. 64.

² C. Marek, "Ara und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia", *Stadt*, Tübingen, 1993, s. 16; S. Atasoy "Zonguldak-Fiyos (Tios / Tieion / Tios / Tianos / Tieum) Kurtarma Kazısı", İ. Delemen (ed.), *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı*, İstanbul, 2008, s. 91; B. Öztürk, *age.*, s. 64.

ile bilhassa İonia menşeli seramikler, Tieion'un kurucu kenti olan Miletos'la bağlantılarını gözler önüne sermektedir.³

Tios-Tieion, günümüze gelene kadar birçok farklı isimle anılmıştır: Antik kaynaklardan Memnonis (Historia, 434, 15.19, Ammianus Marcellinus (Rerum Gestarum Libri, XXII, 8.16) ve Pomponius Mela (De Chorographia I, 104) kentin adının "Tios" olduğu konusunda hemfikirdirler. Bununla birlikte, Claudius Aelianus (De Natura Animalium Libri,) ve Ptolemy Tion, Plinius (Naturalis Historia) Tium, Strabon (Geographika, XII, 3.5) ve Skylax (Periplus, 90) ise kentin adının Tieion olduğunu belirtmişlerdir.⁴

Strabon (Geographika, XII, 3.5-8) ayrıca Bergama'daki Attaloslar sülalesinin kurucusu olan Philetairos'un Tioslu olduğunu ve kentte Kaukon adıyla bilinen bir kavmin de yaşadığını belirtmektedir. Strabon, Kaukonlar için bazılarının İskit, bazılarının Makedonyalı, bazılarının ise Pelasglar'ın bir kolu olduğunu söylediklerini de belirtir. Bölgede Kaukonların dışında Bebrykler adlı bir kavmin daha yaşadığı ve bunların Erken Demir Çağı sürecinde bölgeye gelen Frigler'in kalıntıları olduğu da bazı kaynaklarda belirtilmektedir.⁵ Tios'u da içine alan Batı Karadeniz bölgesi, M.Ö. 7. yy.da Kimmerler'in istilasına uğrar.⁶ Frig devletine son veren Kimmerlerin kıyı bölgelerle olan ilişkileri ile ilgili elimizde somut bir bilgi bulunmamaktadır. Kimmerler'den sonra bölgede bir müddet Lidya egemenliği görülür. Lidyalılar'ı sırasıyla Persler ve Bithynialılar takip eder.⁷

Kentle ilgili daha doyurucu ve detaylı bilgilerin Hellenistik Dönemle birlikte başladığı görülür. Kent ilk defa M.Ö. 4. yy'da, Herakleia Pontike'nin egemenliği altında sikke basmaya başlamıştır.⁸ Herakleia Tiranı Dionysios'un ölmesiyle birlikte Pers asıllı olan karısı Amastris'in tahta geçtiğini görmekteyiz (Memnonis, Historia, IV 9; Diodorus Siculus,

³ S. Atasoy - Ş. Yıldırım, "Filyos – Tios 2009 Yılı Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı 32/4*, Ankara, 2011, s. 2; S. Atasoy – H. Erpehlivan "Tios'da Erken Yerleşmeye Ait Keramikler", S. Atasoy-Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios; 2006-2012 Arkeolojik Çalışmaları ve Genel Değerlendirme*, Ankara, 2015, s. 202-203; Ş. Yıldırım, "Tios-Tieion 2015 Yılı Kazı Çalışmaları", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, I. Cilt, Ankara, s. 469-470.

⁴ B. Öztürk, age., s. 64; İ. Esen, "Antik Tios / Tieion / Villaios (Filyos) Kenti" *AMMY (2002-2003)*, s. 196; G. Tsetskhladze, "Tieion", M.A. Hansen-T.H. Nielsen (eds.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, New York, 2004, s. 963.

⁵ C. E. Bosch, "Bitinya Tetkikleri", (Çev. S. Atlan), *Belleten X*, 37, 1946, s. 24; İ. Esen 2003, age., s196.

⁶ C. E. Bosch, age., s.41.

⁷ C. E. Bosch, age., s.41-42.

⁸ M. Arslan, "Bithinia Bölgesi Şehir Sikkeleri (Tium, Bartın-Filyos 108)", *Anadolu Medeniyetler Müzesi 1996 Yılığ*, 1997, s. 102; G. Bean, "Tios", *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, 1979, s. 925; B. Öztürk, age., s.64; G. Tsetskhladze, age., s. 964.

Historia, XVI 88). Varlığını ve etki alanını güçlendirmek isteyen Amastris M.Ö. 302 yılında İskender'in generallerinden birisi olan Lysimachos'la evlenir(Historia,IV 10). Ancak bu evlilik, Lysimachos'un Ptolemaios Soter'in kızı Arsinoe ile gerçekleştirmek istediği siyasi nikah ile son bulur Memnonis (Historia, IV 10; V 1). Elde ettiği gücü kaybetmek istemeyen Kraliçe Amastris, M.Ö. 300 yılı civarında doğudan batıya Kytoros, Kromna, Amasra, ve Tios'dan müteşekkil olan ve kraliçenin adını taşıyan Amastris kentini kurar (Strabon, Geographika, XII 3, 10; Stephanos Byzantinos, Ethnika, "Amastris"). Strabon (Geographika. XII 3, 10) Tios'un çok kısa bir süre içerisinde bu birlikten ayrıldığını bildirmektedir.

M.Ö. 284 yılında Kraliçe Amastris tahtı ele geçirmek isteyen çocukları tarafından Karadeniz'de boğularak öldürülür Memnonis (Historia, V 2). Eski karısının öldürüldüğünü öğrenen Lysimachos, bu duruma kayıtsız kalmaz, Amastris kenti ile Herakleia Pontike'yi işgal eder anne katillerini öldürtür Memnonis (Historia, VII 1). Lysimachos'un ölümünün ardından Bithynia Krallığı'nın egemenlik sınırları içerisinde kalan Tios-Tieion kenti, VI. Mithridates'in yayılcı politikalarının bir sonucu olarak Pontus Krallığı'nın işgaline uğrar. Uzun yıllar boyunca bazen Pontus bazen de Bithynia devleti arasında el değiştiren Tios-Tieion, Memnonis'in (Historia, XVI, 35) aktarımıyla M.Ö. 70 yılında Romalı General Aurelius Cotta tarafından gerçekleştirilen bir sefer neticesinde Roma'nın egemenliği altına girer. Strabon, (Geographika, XII, 3. 6) Pompeius Magnus'un M.Ö. 64 yılında "*Provincia Pontus et Bithynia*" adıyla yeni bir idari düzenlemeye gittiğini belirtmektedir. Böylece Tieion da bu yeni eyaletin şehirlerinden birisini oluşturur.

Tios-Tieion, Bizans İmparatorluğu döneminde ise bir piskoposluk merkezi olarak dikkatleri çekmektedir.⁹ Antik çağlar boyunca Karadeniz'de önemli bir liman kenti durumunda olan Tieion, nehir ve deniz taşımacılığı sayesinde balık, şarap, tahıl gibi ürünlerin ticaretinin yapıldığı bir merkez durumuna gelmiştir.¹⁰

Kente hayat veren nehir Billaios ve Gökçebey-Üçburgu Emporionu

Antik Çağ'ın Billaios Irmağı, bugünkü adıyla Filyos Nehri, Bolu İli'nin Gerede İlçesi'nde lokalize edilmiş olan Kreteia/Flaviopolis yakınlarında

⁹ W. Anderson, "Late Byzantine Occupation of the Castle at Tios", *AA 17*, 2009, s. 265-266; B. Öztürk, age., s.70.

¹⁰ L. Robert, "A travers l'Asie Mineure: Poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyageurs et géographie", Paris, 1980. S. 176-189; D. R. Wilson, "The Historical Geography of Bithynia, Paphlagonia and Pontus in the Greek and Roman periods: A new survey with particular reference to surface remains still visible", Oxford, 1960, s. 153.

doğmakta ve oldukça uzun sayılabilecek bir yol izleyerek sırasıyla doğuda Olgassys (İlgaz), Ulusu, Geredeçay, Soğanlı Çayı isimlerini alır.¹¹ Karabük'ten itibaren kabaca doğu-batı doğrultusunda akan Billaios, Gökçebey İlçesi'nin batısında Ladon (Devrek Çayı) ile birleşir ve güney-kuzey doğrultusunda akmaya devam eder. Aşağı Filyos havzası, akarsuyun kuzeye yöneldiği yerden Karadeniz'e döküldüğü yere kadar olan kısımdır.¹² Birleşme noktasından itibaren büyük bir vadi içerisinde 24400km²'lik alana yayılarak Çaycuma ilçesini geçer ve Filyos bölgesinde bir delta ağzı oluşturmak suretiyle Karadeniz'e dökülür. Nehrin toplam uzunluğu 228km.dir (**Resim 4**).¹³

Kentin can damarını oluşturan Billaios nehri ile ilgili olarak Tios antik kentini ve çevresini gezmiş Avrupalı seyyahlardan birisi olan Ainsworth, *The Resources of the Anatolian Shores of the Black Sea* adlı eserinde Billaios Nehri ile ilgili olarak aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

*Antik adı Billaios olan, Filyos vadisi ve nehri, Karadeniz kıyısının bu bölümünde iç bölgelere açılan ve uzanabilen en önemli noktadır. Hiç bir şey bu güzel ırmağın, güzel ağaçları, doğası ve vadisindeki ekili arazisiyle boy ölçüşemez. Vadisi köylerle doludur ve güney sınırı, antik Hadrianopolis'in, Bolu'nun zengin ve verimli bölgesine açılır. Antik Çağ insanları da, iç bölgelere geçmek için Billaios Irmağı Vadisi'nden yararlandılar. Antoninum Itinerarium, Tios'tan Ankyra'ya, oradan da tüm Küçükasya'ya kadar uzanan uzun bir yolun kaydını içermektedir. Bu anayolun kalıntılarının -geçitleri, askeri karakolları ve istasyonları- izleri hâlâ her adımda görülebilmektedir. Fakat Tios kenti bugün açık bir şekilde harabedir.*¹⁴

Ainsworth tarafından etkileyici ifadelerle kendisinden bahsedilen Billaios Nehri'nin denize döküldüğü yerde meydana gelen deltada ve nehir vadisi boyunca bereketli tarım arazilerinin bulunması Tios kentine çok büyük bir zenginlik katmıştır. Bununla birlikte Billaios nehrinin ticari bir su yolu olduğu da kesindir. İç bölgelerden elde edilen katma değeri yüksek ürünler, nehir vasıtasıyla Tios limanına getiriliyor, burada bulunan antik liman

¹¹ B. Öztürk, "Küçükasya'nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion)", (*Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul, 2012, s. 96; L. Robert, age., s. 180; S. Küçükali, "Forecasting the river discharge, thermal and sediment load characteristics: A case study", 2008, s. 1975-1981.

¹² S. Avcı, "Aşağı Filyos Havzasının Planlama Sorunlarına Coğrafi Bir Yaklaşım", *Türk Coğrafya Dergisi*/32, İstanbul, 1997, s. 302.

¹³ İ. Büyüksalih – H. Akçın – U. G. Sefercik – S. Karakış – A. M. Marangoz, "Batı Karadeniz Sahil Bölgesindeki Filyos Nehri ve Deltasındaki Değişimlerin Zamansal CBS İle İncelenmesi", *Ege Coğrafi Bilgi Sistemleri Çalıştayı*, İzmir, 2005, s. 2.

¹⁴ W. F. Ainsworth, "The Resources of the Anatolian Shores of the Black Sea", *Bentley's Miscellany*, 37, 1855, 236-241; B. Öztürk, age., s. 10.

aracılığıyla da Karadeniz ve Akdeniz dünyasına dağıtılıyordu. Antik kaynaklardan, Tios halkının Roma dönemi geçim kaynakları arasında deniz-nehir ticareti, tarım, balıkçılık ve şarap üretimi olduğunu anlıyoruz.¹⁵ Kent merkezine yakın veya kentin territorium'unda bulunan köylerde ve kırsal kesimdeki toprakların su ihtiyacının Billaios Nehri ve doğal kaynak suları sayesinde karşılanması, aynı doğrultuda, halkının ekip-biçtiği tarım arazilerinin de verimli olmasını sağlıyordu. Bunun sonucunda bu topraklarda nitelik bakımından kaliteli, nicelik bakımından ise üst seviyede ürünler yetiştirilebiliyordu. Kentten, Billaios Nehri ve Tios kent limanı ile aracılığıyla kurulan ticaret ağının düzenli bir sistem üzerine oturmuş olması da, bu ürünlerin başka bölgelere taşınmasını ve satılmasını kolaylaştırıyor, tarımı halkın en önemli uğraşısı ve en çok gelir getiren geçim kaynakları arasına sokuyordu.¹⁶

İç bölgelerle gerçekleştirilen nehir ticareti açısından Karadeniz'e dökülen nehirler çok büyük önem taşımaktadır. Karadeniz'deki nehirlerin sistematik bir şekilde ticari su yolu olarak kullanılmasının temelinde Grek koloni hareketleri yer almaktaydı. Karadeniz boyunca kurulan kentlerin çok önemli bir bölümü iç bölgelerle iletişimin daha kolay sağlandığı nehir ya da akarsu vadilerinin denize kavuştuğu, korunaklı doğal limanlara sahip, jeopolitik açıdan stratejik olan noktalarda lokalize edilmişlerdi. Güney Karadeniz kentlerinin önemli bir bölümünde nehir ticareti ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Sangarios, Billaios, Parthenios, Halys, Iris gibi büyük nehirlerle birlikte debileri elverdiği kadarıyla küçük akarsularında belirli mevsimlerde taşıma amacıyla kullanılacak potansiyelleri bulunmaktadır. Ancak bunlardan sadece Tios'un hemen yakınında Karadeniz'e dökülen Billaios Nehri üzerinde nehir ticareti ile ilgili kanıtlar bulunmuştur.

Karadeniz'de kurulmuş birçok koloni kenti gibi Tios da iç bölgelerle gerçekleştirdiği ticaret organizasyonunu hem nehir hem de karayolu vasıtasıyla gerçekleştiriyordu. İşte bu aşamada karşımıza Gökçebey-Üçburgu yakınlarında 2009 yılında ortaya çıkarılan emporion çıkmaktadır. Kara ve su yollarının kesiştiği bir noktaya konumlanmış olan bu yer, Tios ticaretinin

¹⁵ Öztürk, B., "Tios (Zonguldak - Filyos) Antik Kentinde Dinsel İnanışlar ve Kültürler (Religious Belief and Cults in Tios)", Ş. Dönmez (ed.), *Lux ex Ponto Euxino, Studies Presented in Honour of Sümer Atasoy*, Ankara, 2013, s. 330.

¹⁶ Öztürk, B., Küçükasya'nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion), (*Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul, 2012, s. 84; Öztürk, B., "The History of Tieion/Tios (Eastern Bithynia) in the Light of Inscriptions", M. Manoledakis (ed.), *Exploring the Hospitable Sea. Proceedings of the International Workshop on the Black Sea in Antiquity held in Thessaloniki*, Oxford, 2013, s. 150.

belkemiğini oluşturan köşe başlarından birisi olmuştur.¹⁷ Üçburgu emporionunda ortaya çıkarılan arkeolojik buluntular, Karadeniz’de gerçekleştirilen nehir ticareti ile ilgili çok önemli ipuçları vermiştir. Kıyı ile iç bölgeler arasında yürütülen ticaret ve bu ticaretin hacmi, niteliği ve de ticareti yapılan ürünler ile bu ürünlerin çeşitliliği gibi birçok kilit noktanın aydınlatılmasına bu bulgular ciddi katkı sağlamıştır (**Resim 5**).

Üçburgu emporionunda ortaya çıkarılan buluntular arasında ise seramikler özellikle belirleyicidir. Seramik buluntuların çok önemli bir bölümünü ise amphoralar oluşturmaktadır. Ören yerindeki depo mekanlarında yoğunlaşan amphoralar üzerinde yapılan ilk değerlendirmelere göre; amphoralar arasında lokal üretimlerle birlikte Karadeniz ve Ege menşeli üretilere bolca rastlanılmaktadır. M.Ö. 1. yüzyıldan M.S. 4. yüzyıl sonlarına kadar uzanan geniş bir zaman dilimini amphoralarda izlemek mümkündür. Amphoralarla birlikte kaba mutfak kapları, sürahiler, kylix ve kantharos gibi içki kapları da bol sayıda karşımıza çıkar. Mimari kalıntılardan Billaios nehrine yakın olan ve yönetim organizasyonu ile bağlantılı yapılarda ise amphoralardan ziyade bol miktarda kırmızı astarlı Roma seramiği dikkat çekicidir. Yaklaşık 270 parça ince, kırmızı astarlı Roma seramiği sit üzerinden toplanmıştır.¹⁸

Çok kaliteli işçilikli bu seramik materyaller arasında Pontik Sigillata olarak adlandırdığımız yerel üretimlerle birlikte Afrika Kırmızı Astarlı İnce Roma Seramiği, Doğu Sigillataları B gibi seramiklerde bulunmaktadır. Bununla birlikte bu seramiklere Tios tiyatrosu çevresinde yürütülen kazılarda da rastlanılmıştır.¹⁹

Üçburgu emporionunda çok sayıda sikke buluntusu da ele geçirilmiştir. 2012-2013 yılı çalışmalarıyla birlikte toplam 167 adet sikke kayıt altına alınmıştır. Söz konusu sikkelerden Augustus, Domitianus(3), Nerva, Traianus, Hadrianus(3) adına basılmış gümüş denariuslar ile Gordianus adına basılmış Antonianiler dışındakiler bronzdandır. Buluntular arasında yer alan ve M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen Amisos ve Pessinus darbı iki otonom

¹⁷ Öztürk, B., Küçükasya’nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion), (*Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul, 2012, s. 84-86; Şahin, E. – Uyar, S., “Tios Teritoryumu’ndan (Doğu Bithynia) Yeni Bir Kurşun Ağırılık”, *Eskiçağ Yazıları 3 – Akron 3*, İstanbul, 157-174.

¹⁸ S. Fontana-Yılmaz, “Gökçebey-Üçburgu Kırmızı Astarlı İnce Roma Seramiği”, S. Atasoy-Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, s. 427.

¹⁹ S. Fontana-Yılmaz, “Tios Kırmızı Astarlı İnce Roma Seramiği”, S. Atasoy-Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, s. 306.

bronz ve yukarıda bahsi geçen gümüş denariuslar ve bir adet antoniani dışında kalan bütün sikkeler Roma eyalet darbıdır. Sitte bulunan sikkelerin çok önemli bir bölümü ise Tios darplıdır. Bununla birlikte Amastris, Herakleia Pontike, Midaeum kenti tarafından darp ettirilmiş sikkeler de bulunmaktadır (**Resim 6**).²⁰ Tüm eyalet darplarının %70'ini Tios sikkelerinin oluşturuyor olması Üçburgu emporionunun Tios territoriumu içerisinde kaldığını göstermektedir.²¹ Gökçebey Üçburgu'da bulunan sikkeler özellikle M.S. 1. yüzyılın ortalarından M.S. 3. yüzyıl ortalarına kadar yoğunluk gösterir. En fazla sikke yoğunluğu M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda görülür. Üçburgu emporionun en aktif kullanıldığı dönem bu dönemdir.

Gökçebey Üçburgu emporionunda bulunan en önemli buluntular arasında nehir kenarında yer alan idari bir yapının odalarından birisinin içinde bulunan çeşitli tip ve ölçülerdeki kurşun ağırlıklar yer almaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen bu Grekçe yazıtlı kurşun ağırlıklar. Kentteki hem sosyo-ekonomik ve siyasi hayatın hem de dinsel inanışların anlaşılmasına yönelik önemli belgeler olarak değer kazanmıştır. Tios kentine özgü yapılmış bu ağırlıkların üzerinde Zeus, Dionysos ve Hermes gibi tanrılar ile ticareti simgeleyen çan, kantar, balta ve kerykeion betimlerine rastlanır. Üzerlerindeki yazılardan söz konusu ağırlıkların, kentnin boule ve demos meclislerinin ve o dönem yöneticisinin denetiminde üretildiği ve kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu da, kentnin siyasi ve ekonomik yapısının ve yaşamının anlaşılmasına yönelik ipuçları sunmaktadır.²² Burada bulunan kurşun ağırlıklar ½ Mina, 1 Mina ve 10 Minae olmak üzere üç ağırlık ölçüsündedir.²³ Bu ölçüler, günümüz ağırlık birimleri olarak 210gr., 440gr. 4900 gr.lık ölçülere tekamül etmektedir (**Resim 7**).

²⁰ S. D. Lenger – S. Atasoy, “Tios Kazılarında Bulunan Sikkeler”, S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 382-383.

²¹ D. Lenger- S. Atasoy, age., s.383.

²² S. Atasoy - Ş. Yıldırım, “Filyos – Tios 2010 Yılı Kazısı”, *KST* 33/2, 2012, s.451-462; B. Öztürk, “Küçükasya'nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion)”, (*Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul, 2012, s. 91; B. Öztürk, “The History of Tieion/Tios (Eastern Bithynia) in the Light of Inscriptions”, M. Manoledakis (ed.), *Exploring the Hospitable Sea. Proceedings of the International Workshop on the Black Sea in Antiquity held in in Thessaloniki*, Oxford, 2013, s. 150; B. Öztürk, “Tios/Tieion (Zonguldak-Filyos) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları (Epigraphical Researches of Tios/Tieion and Historical Results)”, N. Türker – G. Köroğlu – Ö. Deniz (eds.), *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildirileri*, Karabük, 2013, s. 491; B. Öztürk, “2007-2012 Yılları Tios Kenti Epigrafik Çalışmaları”, S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 78.

²³ B. Öztürk, age., s. 86-87.

Bir diğer önemli husus da Billaios Nehri vadisinde bulunan koru ve ormanlardır. Bu ormanlar, tür ve yoğunluk bakımından, Batı Karadeniz bölümünün en zengin orman alanlarından birini oluşturmaktadır.²⁴ Billaios Nehri'nin hem kuzeyinde hem de güneyinde yer alan bu ormanlar, çevre ekonomisinde antik çağlardan beri yapılan kereste ticareti ile vazgeçilemez olma özelliğine sahiptir. Bu ormanlardan elde edilen kereste ve diğer orman ürünlerinin, toplandıktan sonra, büyük olasılıkla Billaios Nehri vasıtasıyla, küçük teknelerle Üçburgudaki gibi gümrük binaları ile depolarına veya kent merkezindeki satış noktalarına doğru taşındığını öngörmek hiç de zor değildir.²⁵ Bu elde edilen kerestelerin olasılıkla tekne veya gemi yapımında kullanılmış olduğuna dair bilgiler mevcuttur.²⁶ Günümüzde buna dair arkeolojik bir kanıt henüz bulunamasa da Karadeniz'in ormanlarının gemi yapımı için oldukça elverişli olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Ulaşım Organizasyonu

Tios'u diğer bölgelere ve kentlere bağlayan oldukça gelişmiş kara ve deniz yolu ağının varlığı sayesinde kent, bölgedeki en önemli ticari merkezlerden biri haline gelmiştir. Özellikle Bölgenin iç kesimlerinden, yani Klaudiupolis kentinden gelen büyük karayolu Billaios Nehri boyunca kuzeye, yani denize/Tios kentine doğru uzanmakta idi.²⁷ Bu yol, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Provincia Pontus et Bithynia adlı eyaletin ana ulaşım destinasyonlarından biri olarak da bilinmekteydi. Roma çağında birçok defa onarım gördüğü Tios çevresinde bulunan miltaşlarından anlaşılakta olan bu yolun kalıntılarının günümüzde maalesef çok az bir bölümü görülebilmektedir.²⁸ Bulunan miltaşlarının M.S. 3. ve 4. yüzyıllara İmparatorlar Vespasianus, Antoninus Pius, Septimius Severus - Caracalla - Geta, Constantinus ve Licinius, ayrıca üzerinde yazıt bulunmayan Caracalla,

²⁴ S. Avcı, "Filyos Çayı Havzasında (Karabük-Filyos arası) Mekansal Sorunlar ve Bazı Çözüm Önerileri", *Türk Coğrafya Dergisi* 33, İstanbul, 1998, s. 451-452.

²⁵ B. Öztürk, "Küçükasya'nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion)", (*Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul, 2012, s. 88.

²⁶ L. Robert, "Documents d'Asie Mineure", *BCH* 101, 1977, s. 43- 132; L. Robert "A travers l'Asie Mineure. Poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyageurs et géographie", Paris, 1980. S. 189; O. Hirschfeld, "Aus dem Orient", Berlin, 1897, s.130; B. Öztürk, age., s. 89.

²⁷ Şahin, E. – Uyar, S., "Tios Teritoryumu'ndan (Doğu Bithynia) Yeni Bir Kurşun Ağırılık", *Eskiçağ Yazıları 3 – Akron 3*, İstanbul, 2012, 170; C. Marek, "Pontus et Bithynia - Die römischen Provinzen im Norden Kleinasien", Mainz, 2003, s. 58; B. Öztürk, "The History of Tieion/Tios (Eastern Bithynia) in the Light of Inscriptions", M. Manoledakis (ed.), *Exploring the Hospitable Sea. Proceedings of the International Workshop on the Black Sea in Antiquity held in Thessaloniki*, Oxford, 2013, s. 149-150.

²⁸ K. Belke, "Paphlagonien und Honorias", *TIB* 9, Wien, 1996, s.131-132; C. Marek, "Pontus et Bithynia - Die römischen Provinzen im Norden Kleinasien", Mainz, 2003, s. 58.

Decius ve Etruscilla, Diocletianus ve Maximianus, Constantius I ve Galerius dönemlerine tarihlendikleri görülmektedir. Ayrıca bu miltaşlarının önemli bir bölümü Billaios Nehri'nin hemen yakınında ya da içinde bulunmuştur.²⁹ Bu miltaşlarından İmparator Caracalla'ya ait olan bir örnek de emporion olarak nitelendirilen Gökçe-bey-Üçburgu kalıntılarının hemen yakınında, nehrin içinde bulunmuştur (**Resim 8**).

Billaios Nehri'nin ticari bir su yolu olduğunu gösteren önemli kanıtlar arasında Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen otonom Tios sikkeleri karşımıza çıkmaktadır. Tios'un Roma İmparatorluk Dönemi eyalet sikkelerinin bazılarının arka yüzlerinde Nehir tanrısı Billaios'un betimlendiği de görülmektedir. Billaios nehri Tios ve Kretia Flaviopolis kenti sikkelerinde tasvir edilmiştir. Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Commodus, II. Valerianus ve Gallienus sikkelerinde Billaios genel ırmak tanrısı tasviriyle uzanmış bir şekilde gösterilmiştir. Bazen elini bir gemi pruvası üzerine yaslamış, Bazende bir elinde asma yaprağı tutar şekilde betimlenmiştir. İmparator Antoninus Pius'a ait sikkelerde Billaios, diğer bir nehir tanrısı olan Sardon ile karşılıklı uzanmış bir şekilde tasvir edilmişlerdir.³⁰

Bu gelişmiş deniz, nehir ve karayolları ağı ile kent, Batı Karadeniz'in iç bölgelerinde üretilen mamul ve hammaddelerin, Tios limanı aracılığıyla önce Karadeniz, sonrasında da dış dünyaya açılmasına aracılık ediyordu.

Yerleşim

Tios-Tieion kenti, Yukarı Şehir ve Aşağı Şehir olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Kent topoğrafyasında hakim bir tepe şeklinde olan akropolis, kentin kuruluş dönemine ait tabakaları içinde barındırır. Kent ilk olarak burada kurulmuş ve zamanla genişleyerek yaklaşık 60 hektarlık bir alana yayılmıştır.

²⁹ B. Öztürk, "Küçükasya'nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion)", (*Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul, 2012, s. 66-68; B. Öztürk, "The History of Tieion/Tios (Eastern Bithynia) in the Light of Inscriptions", M. Manoledakis (ed.), *Exploring the Hospitable Sea. Proceedings of the International Workshop on the Black Sea in Antiquity held in Thessaloniki*, Oxford, 2013, s. 150; B. Öztürk, "2007-2012 Yılları Tios Kenti Epigrafik Çalışmaları", S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 72-80; B. Öztürk, "Tios Kazılarında ve Çevresinde Bulunan Yazıtlar", S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 82-85; B. Öztürk, "Two new Milestones from Tios -Tieion in the Karadeniz Ereğli Museum", *International Journal of Ancient Mediterranean Studies* 2, Philia, 2016, s. 83-91.

³⁰ Z. S. Altınoluk, "Eskiçağ'da Irmak Tanrıları (Türkiye Trakyası ve Anadolu)", İstanbul, 2010, s.33.

Akropolis (Yukarı Şehir)

Kentin akropolisi durumunda olan Yukarı Şehir, yaklaşık 350m. uzunluğunda, 110m. genişliğinde, doğu batı doğrultusunda Karadeniz'e uzanan bir yarımada şeklindedir. Bu yarımada, batıdan doğuya doğru 30m. yükseklikten başlayarak, 55m. yüksekliğe kadar kademeli bir şekilde uzanan dört ayrı terastan meydana gelmiştir. Kentin erken dönemleriyle ilgili arkeolojik veriler, özellikle birinci teras olarak adlandırılan akropol doğu terasında yoğunlaşmıştır (**Resim 9, Resim 10**). Bu bölgede 2006 yılından bu yana yürütülen arkeolojik kazılar, M.Ö. 7-6. yüzyıllara tarihlendirilen bir savunma yapısının küçük bir bölümünü ortaya çıkarmıştır. Kentte görülen ilk savunma yapısı budur. Yuvarlak planlı, düzensiz taşlar kullanılarak meydana getirilen bu sur kalıntısı, Genovalılar'ın aynı bölgede inşa ettiği kare planlı bir savunma kulesinin altında yer almaktaydı. Ancak bu Orta Çağ kulesinin bilinmeyen bir zamanda deprem ya da toprak kayması gibi nedenlerden ötürü yıkılmasıyla birlikte Arkaik Dönem'e tarihlendirilen surların bir bölümünün ortaya çıkarılmasına vesile olmuştur (**Resim 11**). Bu bölgede yürütülen çalışmalar sırasında bulunan Arkaik Dönem İonia ve Attika menşeli seramikler, Tios-Tieion antik kentinin Karadeniz'deki Grek Kolonizasyonu sırasında kurulduğunu gösteren en önemli arkeolojik verileri oluştururlar (**Resim 12**).

Bu erken dönem savunma yapısı kentin kuruluş dönemleri için yerleşimin akropolle sınırlı olduğunu göstermektedir. Akropol birinci terasta Geç Arkaik Dönem'den itibaren yapılaşmanın yoğunlaştığını ve böylelikle yerleşimin büyümeye başladığını söyleyebiliriz. Ancak asıl büyümenin ve genişlemenin Klasik ve Hellenistik Dönemlerle birlikte başladığını söylemek mümkündür. Gerek mimari gerekse de diğer arkeolojik veriler, Geç Arkaik Dönem'den itibaren akropol ve çevresinin işlev değişikliğine uğradığını, askeri ve sivil amaçlı kullanımının M.Ö. 6. yüzyılın ortalarından itibaren terk edilerek yerini dini işlevli yapılara bıraktığını göstermektedir. Akropol birinci terasın merkezinde bir yerde Arkaik Dönem bir tapınakla karşılaşmak şu an için hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Bu terasta bulunan birçok sunu kabı ve figürünler, akropol birinci terasın Arkaik Dönem'den Hellenistik Dönem'in ortalarına kadar dini hüviyette bir mimari organizasyona sahip olduğunu göstermektedir.

Günümüze kadar akropol birinci terasta yürütülen arkeolojik kazılarda, Roma Dönemi'ne tarihlendirilen herhangi bir yapı kalıntısıyla karşılaşmamıştır. Ancak Geç Hellenistik Dönem tabakalarında Pontik Sigillatolar ile Kırmızı Astarlı İnce Roma Seramiği parçalarına az da olsa rastlanılmaktadır.

Erken örnekleri Arkaik Dönem'den başlayan kent surlarının daha sağlam bir teknikle M.Ö. 6. yüzyılın sonlarında yeniden inşa edildiğini söyleyebiliriz. Yöresel kumtaşlarından isodomik olarak inşa edilen bu sur duvarı, akropol birinci terasta doğu-batı doğrultusunda 20m. kadar uzanır (**Resim 13**). Bu duvarın hem doğu hem de batı ucu tahrip olmuştur. Bu duvarı kesen kuzey-güney doğrultusunda uzandığı düşünülen doğu aksı, Orta Çağ duvarlarının inşası sırasında, batı aksı ise olasılıkla 2000'li yıllarda sur duvarlarının oldukça kötü bir restorasyonu sırasında tahrip edilmişlerdir. Bu duvarlar eldeki verilere göre M.Ö. 4. yüzyılın ortalarına kadar aktif bir şekilde kullanılmıştır.

Kentte Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenen bir tahkimat bulunmamaktadır. Karadeniz kıyısında yer alan birçok kentte de görüldüğü üzere Pax Romana Dönemi'nde sur yapımına ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak M.S. 3. yüzyılın ortalarından itibaren bu durum değişmiştir: Gotlar'ın Karadeniz kıyılarındaki kentler üzerine yapmış oldukları akınlar neticesinde birçok kent ağır bir yıkıma uğramış, adeta talan edilmişlerdir. Got seferleri üç aşamada M.S. 255, 267 ve 276-77 yıllarında gerçekleşmiştir. Gotların yağma ve korsanlık faaliyetlerinin özellikle Karadeniz'in kuzeyine geldikten ve Bosporos Krallığı ile temasa geçildikten sonra gerçekleştirdikleri görülmektedir. Gotların yaptığı bu seferler Roma dünyasında çok büyük şaşkınlık yaratmıştır. Özellikle deniz kıyısında yaşamayı güvenli zanneden Roma vatandaşları artık denizlerden gelecek tehditlerle yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Got akınlarının denize kıyısı olan şehirlerde gerçekleşmesi ve yaklaşık olarak 20 yıllık süre zarfında yapılması artık Romalılar için hiçbir yerin güvenli olmadığını kanıtı niteliğindedir.³¹ Bu durumun yansımalarına Tios Akropolisi'nde de rastlamak mümkündür. Akropoldeki ilk evre surları M.S. 3. yüzyılın ortası ile M.S. 4. yüzyılın başları arasına tarihlendirilmektedir. Surlarda uygulanmış özel bir mimari plan tipi yoktur. Topoğrafyanın sunduğu avantajlar kullanılarak, devşirme, başka binalara ait taşlar, harç kullanılmadan üst üste konulmak suretiyle meydana getirilmiştir. Surlar üzerinde sırasıyla, Bizans, Cenova ve Beylikler Dönemi'e tarihlendirilen çeşitli eklemeler ve genişletmeler mevcuttur (**Resim 14**). Bizans ve Cenova dönemlerine tarihlendirilen surlar harç kullanılarak meydana getirilmiştir. Tios-Tieion'da iç kale surlarının yanı sıra bir dış sur vazifesi gören ve sahilden başlayan ikinci bir tahkimat daha mevcuttur. Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen bu sur hattı görülebildiği kadarıyla,

³¹ M. Kozan, "Tarihi Kaynaklar Işığında III. Yüzyılda Gotların Akdeniz'de Gerçekleştirdiği Korsanlık ve Yağma Faaliyetleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Cilt: 8 Sayı: 36 Volume: 8 Issue: 36 Şubat 2015, s. 362.

Akropolisi oluşturan yarımada'nın kuzey ucundan başlayarak, güneye antik tiyatroya doğru uzanmaktadır.

Cenovalılar'ın inşa ettikleri surlar ise sadece akropolisi çevrelemektedir Cenovalılar'ın inşa ettikleri bu sur, Geç Roma ve Bizans Dönemi surlarının yükseltilmesiyle oluşturulmuştur. Bir Cenova karakteristiği olan trapez formlu kuleler, özellikle bu sur hattının köşe noktalarında karşımıza çıkar (**Resim 15**). Cenovalılar'a ait mimari bir ize surlar dışında akropolün ve antik kentin herhangi bir yerinde rastlanılmamıştır. Büyük olasılıkla ahşap vb. kalıcı olmayan türde bir yapılaşma tercih edilmiştir. Üst kotlarda Selçuklu tabakalarının hemen altında görülen kalın ve geniş yangın tabakaları bu durumu doğrular niteliktedir. Surlar ile ilgili ayrıntılı çalışmalar, hali hazırda yürütülen bir yüksek lisans tezinin konusunu oluşturmaktadır.

Yukarı şehirde Roma İmparatorluk Dönemi mimarisinin yoğunlaştığı bölüm ise akropol ikinci terastır. Bu terasta karşımıza çıkan en önemli yapı ise M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen ve Zeus'a adanmış olabileceği önerilen yüksek podyumlu Korinth düzeninde bir tapınaktır (**Resim 16**). 11 basamaklı 6 x 11 sütunlu bir peripteros veya pseudo-peripteros plana sahip olması muhtemel bu yapının orijinal düzenlemesinden günümüze sadece podyum kaplamasına ait küçük bir bölüm ile harçlı moloz taşlardan oluşturulmuş temel dolgusu korunarak gelmiştir.³² Ancak akropol 2. terasta 2016 yılında yürütülen kazı çalışmalarında, yapının temel seviyesinin altından gelen M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilen Attika üretimi kırmızı figür seramik parçaları ile çevrede bulunan ve ilk belirlemelere göre Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen Dor düzeni başlıklar, bu terasta Hellenistik Dönem'de de bir tapınak olabileceğini düşündürmektedir. Ancak buna dair arkeolojik veriler şimdilik sınırlıdır.

Akropol ikinci terasta yer alan bir diğer yapı ise Orta Çağ kilisesidir (**Resim 17**). Tapınak yapısıyla neredeyse bitişik olan bu yapının birçok evreden meydana geldiği görülmektedir. 2016 yılı kazıları sonunda elde edilen arkeolojik verilerin ışığında yapının ilk inşa evresinin M.S. 5. yüzyıla kadar indiği görülmektedir. Yapımında kullanılan mimari blokların önemli bölümünün hemen yanındaki tapınak yapısından sağlandığı görülür. Kilise doğu-batı doğrultulu olup, bazilikal bir plana sahiptir. Naosunda ise tek bir

³² A. Baran – N. Dirlik – R. Kendirci, “Akropol Tapınağı 2011-2012 Yılı Çalışmaları”, içinde Atasoy, S. - Yıldırım, Ş. (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 137.

nef bulunmaktadır.³³ M.S. 5. yüzyıla tarihlendirilen ilk yapım evresi sadece küçük bir naos ve narteksten meydana gelmekteydi. Ayrıca tabanı renkli tessaralardan meydana getirilmiş mozaik bir döşeme ile kaplıydı. Sonrasında Orta Bizans Dönemi'nde bu yapı genişletilerek, batı ucuna bir narteks ve güney ucuna da parekklesion bölümü eklenmiş, mozaik taban sökülerek yapının kotu yükseltilmiştir. Kilisede hem naosta hem de parekklesionda görülen fresk kalıntıları da bu dönemde meydana getirilmiştir. Olasılıkla Orta Bizans Dönemi ile birlikte yapı, bir mezar şapeli hüviyeti olarak hem yapı içine hem de yapı dışına çok yoğun defin işlemi gerçekleştirilmiştir. Sonraki dönemlerde yapıya bir avlu ve çeşitli mekanların eklenmesiyle birlikte büyük ölçekli bir dini kompleks olma hüviyeti kazandırılmıştır (**Resim 18**). M.S. 13-14. yüzyıllarla birlikte kentte Selçuklu Türklerinin hakimiyetinin görülmesiyle birlikte bu yapının kilise işlevinin son bulduğu anlaşılmaktadır. Ancak yapının Beylikler Dönemi'nde de kullanıldığını gösteren emareler mevcuttur. Özellikle naos içerisinde bulunan Selçuklu ve Candaroğulları sikkeleri ve yine üzerindeki Arapça yazıttan ötürü Selçuklu emirlerinden birisine ait olması muhtemel altın bir yüzük ve çeşitli seramik buluntular bunu doğrular niteliktedir. Büyük olasılıkla yapı bir mescit ya da camiye dönüştürülmüştür. Kilisenin beması yıkılmış, templon payeleri ve levhaları üzerindeki haç motifleri ters çevrilmek suretiyle yeni işlevdeki binanın taban taşları olarak kullanılmıştır.

Akropol ikinci terasta Beyliklere ait yerleşim izlerine tapınak yapısının naosunun üzerinde rastlanılmıştır. Burada yer alan yapılar genelde tek mekanlı, içinde bir ocaktan meydana gelen ve gözetleme işlevi görececek şekilde inşa edilmiş yapılardır.

Akropoliste üçüncü terasta 2015 yılında gerçekleştirilen kazılarda ise yine bir üst terasta yer alan Orta Çağ kilisesi ile bağlantılı bir mutfak yapısı ve bu yapıyla ilişkili mekanlar yer almaktadır. Akropolis dördüncü teras üzerinde şimdiye kadar bir çalışma yapılmayan tek yerdir. Ancak burada sahile bakan kuzeybatı ucundan kaleye merdivenler vasıtasıyla çıkılan gizli bir geçit yer almaktadır. Akropol tepesinin kuzey ucunda saklı bir noktada yer alan bu potern girişi, 1,5m. genişliğinde 3,4 m. yüksekliğindedir. Bazı bölümleri kesme taştan kaliteli bir işçilikle inşa edilen bu tünelin, bazı bölümleri ise moloz taş ve harç birleşimi kaba bir duvar ile meydana getirilmiştir. Bu yapı akropolden limana uzanan gizli bir geçit vazifesi de görmektedir (**Resim 19**).

Aşağı Şehir

³³ Gür, D., "Tios Akropolis Kilisesi", Atasoy, S. - Yıldırım, Ş. (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 165.

Kentin gelişmesinde çok önemli bir yere sahip olan antik liman, olasılıkla M.S. 6. yüzyılda meydana gelen bir depremin ardından kullanılamaz hale gelmiştir. Gerek uydu fotoğrafları gerekse de bu bölgede yürütülen su altı çalışmalarının gösterdiği kadarıyla deprem sonrasında meydana geldiği düşünülen bir tsunami neticesinde, antik limanın kuzeyinde yer alan büyük dalgakıran tahrip olmuş ve böylelikle antik liman, Billaios Nehri'nin getirdiği alüvyonlar ve dalgaların getirdiği kumlarla dolarak işlevini yitirmiştir.

Aşağı Şehrin en önemli yapılarından birisini antik liman oluşturmaktadır (**Resim 20**). Antik liman çevresinde ve denizde yürütülen çalışmalarda Karadeniz'in en iyi korunmuş rıhtımı ortaya çıkarılmıştır (**Resim 21**). Elips planlı bu liman olasılıkla İmparator Hadrianus tarafından yaptırılmıştır. Liman çevresine inşa edilen üç adet dalgakıran ile rıhtımın, denizin etkilerinden korunmasına çalışılmıştır. Kuzeybatıda bulunan dalgakıran diğerlerine oranla daha küçük boyutludur ve özellikle Lodos rüzgarıyla meydana gelen dalgalardan limanı korumak için meydana getirilmiştir. Yaklaşık olarak 150m. uzunluğunda, 50m. genişliğindedir ve kuzey uca doğru daralan bir forma sahiptir. Limanın güneybatı yönüne doğru uzanan iki dalgakıranından kuzeyde bulunanı, 560m. uzunluğunda 60m. genişliğindedir ve limanı kuzey rüzgarlarına karşı korumaktadır. Güney dalgakıranı ise antik limanın girişini oluşturmakta olup 10-15m. arasında değişen duvar kalınlığı ile diğerlerine oranla daha incedir. Antik limanın planını bu üçüncü dalgakıran belirler. Bu dalgakıran eliptik bir forma sahip olup, kadar gemilerin dalgalardan etkilenmemesi amacıyla bütün liman hattını çevreler.

Kentin en önemli ulaşım aksı antik limandan başlayarak tiyatroya kadar uzanan *cardo maximus*dur. Yaklaşık 500m. uzunluğunda olan bu liman caddesi kentin kuzey-güney doğrultulu en önemli caddesidir. Bu yola ait kalıntılar 2006-2007 kazı sezonlarında yürütülen çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır (**Resim 22**). Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu bu caddede ana yapı malzemesi olarak andezit ve kum taşı kullanılmıştır. Bu cadde üzerinde gerçekleştirilen kazılar sonucunda ortaya çıkarılan önemli binalardan birisi sahil hamamı olarak adlandırılan yapıdır. Liman girişinde bulunan ve Roma Dönemi'ne tarihlendirilen bu yapı, Karadeniz'de Amasra ve geçtiğimiz yıl Heraklia Pontike antik kentinde bulunan örneklerden de anlaşılacağı üzere, uzun seyahatlerde bulunan denizcilerin, kentlere girmeden hemen önce temizlenip, rahatladıkları bir mekan olarak kullanıla gelmiştir. Bu yapının hypokaust sistemi oldukça sağlam durumdadır. Yine aynı cadde üzerinde yer alan ve taşlarının birisinin üzerinde *phallos* kabartması olan bir diğer yapının işlevi tam olarak belirlenememiştir.

Liman caddesinin güney doğu ucu antik tiyatro ile son bulur. Antik liman, liman caddesi ve tiyatronun M.S. 2. yüzyılın başlarında birlikte planlanarak inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Tios tiyatrosu, Asia Minor'un Karadeniz sahilinin bilinen en sağlam tiyatrosudur. Amasra tiyatrosunun yeri belli olmasına rağmen bir tonozu dışında hemen hemen hiç bir şeyi kalmamıştır. Yapı kentin merkezi bir noktasında değil, neredeyse kentin dışında sayılabilecek bir alanda, kente Bartın yönünden gelen antik yolun hemen yakınında yer almaktadır. Yapının güneyinde ve de doğusunda antik kentin nekropolü bulunur.³⁴ Boyutlarının küçüklüğü nedeniyle bu yapı, ufak bir tiyatro ya da odeon olarak da değerlendirilmiştir.³⁵ Kazıların başlamasıyla birlikte tiyatro caveasının kuzeydoğusu ve güneybatısında bulunan oturma sıralarının oldukça önemli bir bölümünün Orta Çağ'da söküldüğü ve sökülen bu oturma sıralarının önemli bir bölümünün de kale duvarlarının inşasında kullanıldığı görülmüştür (**Resim 23, Resim 24**). Yapının tahribatı Orta Çağ ile de sınırlı değildir. Aradan geçen yaklaşık 150 yıllık bir süre boyunca tiyatro, çevresindeki yerleşimin başlıca taş kaynağı durumunda olmuştur. Yörede inşa edilen evlerin temellerinin yapımında tiyatronun oturma sıralarına ait taşlar bol miktarda kullanılmıştır. Maalesef günümüze kadar ulaşmış insutu durumda bir oturma sırası bulunmamaktadır. Tiyatro caveası çevresinde dağınık durumda bulunan oturma sıralarının tümü kendi orijinal yerlerinden sökülmüş, araziye gelişi güzel bir şekilde atılmış haldedir. Plan tipi, yapının teknik özellikleri ve süslemeler, Tios tiyatrosunun bir Roma yapısı olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Yapının hem yamaca yaslandırılması hem de tonozlar üzerinde yükseltilmesi, "Hellenistik dönemde de burada bir tiyatro olabilir miydi?" sorusunu akla getirmektedir. Ancak yapıda gerçekleştirilen kazılarda bu iddiayı doğrulayacak bir buluntuyla karşılaşılmamıştır. Yapılan hesaplamalara göre tiyatro yaklaşık 5000 kişilik bir kapasiteye sahip olup, İmparator Hadrianus Dönemi'nde inşa edilmiştir.³⁶ Tiyatro'da gerçekleştirilen arkeolojik kazılar tiyatronun M.S. 3 yüzyılın sonlarından itibaren işlevsiz kaldığını göstermektedir.

Tiyatronun hemen doğusunda modern Filyos-Çaycuma-Bartın yolunun kenarında ortaya çıkarılan değirmen yapısı da ilginçtir. 2012 yılı kazıları sırasında ortaya çıkarılan bu işlik, moloz taşların aralarında harç kullanılarak meydana getirilmesiyle oluşturulmuş 4x3m. boyutlarında kare bir mekandan

³⁴ Ş. Yıldırım, "Tios Roma Tiyatrosu", S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 272.

³⁵ F. Sear, "Roman Theatres: An Architectural Study", 2006, s.359.

³⁶ Ş. Yıldırım, "Tios Roma Tiyatrosu", S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 279.

meydana gelmektedir. Bu yapı içinde ise dibek biçiminde bir öğütme taşı ortaya çıkarılmıştır (**Resim 25**). Öğütme taşı 70 cm. yüksekliğindedir. Ağız çapı 83cm. çapında olup, kaideye doğru daralan bir forma sahiptir. Taşın üst tarafı tahılların öğütülmesi amacıyla 35cm. kadar bir derinliğe sahiptir. Taşın dışa bakan ağzının iç kısmında ise çapı 50cm. olan, içi yivli demir bir çark bulunmuştur. Bu çarkın tam ortasında da demir bir yuva bulunmaktadır. Bu taşın hemen altında yuvarlak kaidesi ile öğütme taşı arasına da bir tuğlanın yerleştirilmiş olduğu görülmüştür. Burada yürütülen kazılar sırasında elde edilen seramikler ve bronz sikkeler M.S. 2-3.yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir.

Tiyatronun caveası ile neredeyse bitişik olan su kanalları kentteki en önemli Roma Dönemi mühendislik eserlerinden birisi olarak göze çarpar. Tieion'a getirilen içme suyunun güzergahının da bu amaçla özenle seçildiği anlaşılmaktadır. Suyolu, Çayır Köyü'nden Tieion'a ulaşan güzergah boyunca, tepelerin eğimli yamaçlarını izleyerek uzanır ve hattın tespit edilebilen uzunluğu ise yaklaşık 22 km.dir. Su yolunun güzergahında yer alan yapı kalıntıları, suyun temini, kente getirilmesi ve de tahliyesi için kullanılmış bir su sisteminin parçalarını oluştururlar. Bu su yolu Çayır Köyü'nde yer alan su mağarasından kuzeydoğu yönünde sırasıyla Çayır Esentepe, Göynük-Salmanlar (Pevenli Mah.), Çomranlı ve Çayköy sınırlarında bulunan tepelerin yüksek sırtlarında, 12 km kadar uzanmakta, Çayköy'den ise kuzey yönüne doğru bir 10km. kadar daha uzanarak Akpınar, Çömlekçi, Derecikören, Gökçeler Köylerini geçerek Tieion'da bulunan rezervuarlara ulaşmaktadır. Tieion'a getirilen içme suyu, Çayır Köyü Mağarası'nın girişinde, suyun mağaradan çıkışına paralel bir şekilde kayaya oyularak açılmış bir kanal vasıtası ile elde edilmiştir. Bu yöntem "yandan su alma yöntemi" denilmektedir. Çayır Köyü Su Mağarası'ndan Tieion'a ulaşmaya kadar su yolu hattı üzerinde günümüze kadar kalıntıları ulaşabilmiş dört adet su kemeri bulunmaktadır. Suyolunun Tieion'a varıncaya kadar kadar geçtiği vadiler hesaba alınacak olursa su yolundaki kemerlerin dörtten fazla olduğu görülür. Ancak bu dördü hariç diğer su kemerlerinden günümüze ulaşan bir kalıntı bulunmamaktadır. Su moloz taşların harç kullanılarak bir araya getirilmesiyle meydana getirilen, üst örtüsü tonoz şeklinde örülmüş, Romalılar'ın *specus* adını verdiği bir yeraltı tüneli vasıtasıyla kentteki rezervuarlara getirilmiştir (**Resim 26**). Kanalin üst örtüsü suyun mağara çıkış bölümü hariç, neredeyse bütün hat boyunca beşik tonoz ile örülmüştür. Ayrıca, su yolunun kanal zemini ile kanalın yan yüzleri su sızdırmazlığının sağlanması amacıyla sıvanmıştır. Bu sıva izleri kimi yerlerde kısmen görülebilir durumdadır.

Kentin bir diğer önemli aksı ise Roma Dönemi'ne tarihlendirilen su kemerinden başlayarak akropole doğru uzanan ve decumanus maximus olarak adlandırılan doğu-batı doğrultusunda uzanan caddedir. Bu cadde üzerinde yer alan önemli yapılardan birisi olan su kemeri, Filyos'daki modern Ateş Tuğla Fabrikası'nın doğusunda, Tieion kent merkezinde Roma Hamamı ile çeşme yapısı arasında yer almaktadır. Çayır Köyü'nden Tieion'a kadar uzanan suyolu üzerinde bulunan diğer su kemerlerinden mimarisi ile ayrılır. Hat boyunca tespit edilen bütün su kemerleri yekpare kesme taş blokların opus quadratum tekniğiyle üst üste konulmasıyla meydana getirilirken, bu su kemeri taş ve tuğla kullanılarak opus mixtum tekniğinde inşa edilmiştir. Kemer gözleri tuğla, diğer bölümler ise taş ve tuğla sıralı olarak inşa edilmiştir taş ve tuğla aralarında bağlayıcı harç olarak opus caementicum kullanılmıştır. Bütünüyle tuğladan inşa edilen kemer gözlerinden sadece beş tanesi günümüze kadar gelebilmiştir (**Resim 27**). Kemer gözlerinin genişlikleri 5m.dir. Tieion su kemerinin uzunluğu 21m., görünen yüksekliği ise yaklaşık 9m.dir. Köprü ayaklarının kalınlığı 1,6m., derinliği ise yaklaşık 3m.dir. Su kemerinin kuzey ucunda 2,6m. genişliğinde bir niş bulunmaktadır. Burası su kemerinin sona erdiği noktadır. Kent merkezinde yer alan bu kemer yanı başındaki hamam ve çeşmenin su ihtiyacını karşılamaktadır. Kemerin batıya bakan yüzünde 1,3m. yüksekliğinde, 6,4m. genişliğinde bir kitabe yuvasına ait olması muhtemel bir boşluk yer almaktadır.

Tieion su kemeri, büyük olasılıkla yanı başında yer alan hamam yapısı ile beraber planlanarak inşa edilmiştir. Diğer su kemerlerinden farklı malzeme ve yapı tekniğinde inşa edilen bu kemer, Tieion suyolu inşa edildikten daha sonraki bir tarihte yapılmış olmalıdır. Bu bölgede yürütülen kazılardaki bulgular M.S. 2. yüzyıla işaret etmektedir. Roma İmparatorluk hamamlarından birisi olarak değerlendirilebilecek büyük boyutlu bu hamam yapısı kesme taş ve tuğla duvarlar, tabandan ısıtma sistemi, mermer döşeli havuzlar ve mermer sedirlerden oluşmaktaydı. Bu bölgede yürütülen kazılar, kamulaştırma sorunlarından ötürü sadece tek sezon sürmüştür (**Resim 28**). Bu yüzden yapının çok küçük bir bölümü açılabilmiş, bundan dolayı hamamın bölümleriyle ilgili ayrıntılı bir bilgi elde edilememiştir. Yine bu hamam yapısının hemen yakınında Roma Dönemi'ne tarihlendirilen güzel bir çeşme yapısı da bulunmaktadır. Ancak bu yapının da kazısı tamamlanamamıştır.

Kentte yer alan anıtsal yapılardan en önemlisi ve günümüze kadar duvar yüksekliği önemli ölçüde korunmuş halde gelen, kentin güneyindeki teraslardan birisinde bulunan bazilika yapısıdır (**Resim 29**). Üç bölümlü yapının günümüze sadece ortada yer alan bölümü gelebilmiştir. Dikdörtgen

formlu yapının ölçüleri 16x23m. şeklindedir. Yapının orta bölümünün beden duvarlarının önemli bir bölümü ayakta. İzodomik duvar örgüsüne sahip olan yapı, iç mekandaki izlerden anlaşıldığı üzere üç ahşap kattan meydana gelmekteydi. Olasılıkla depremlerle birlikte, yapının hem doğu hem de batıda bulunan bölümleri yıkılmış ve taşları da başka yapılarda kullanılmak üzere götürülmüştür. Ayakta kalan orta bölümde altı adet kapı bulunmaktadır. Bunların ikisi kemer şeklindedir. Halk arasında kilise yeri olarak adlandırılan bu yapı çevresinde yürütülen kazılarda ortaya çıkarılan Orta Çağ'a tarihlendirilen insan iskeletleri bu durumu doğrular niteliktedir.

Kentin yapısına bakılınca görülebilen ızgara plan sisteminin yansımaları özellikle Tios-Tieion antik kentinin konut alanlarında hissedilir. Teraslara uyarlanan bu sistemde insularların yerleri belirlenebilir durumdadır. Konut alanları özellikle kentin doğusunda ve kuzeyinde yoğunlaşmıştır.

Aşağı şehirde 1940'lı yıllarda inşa edilen Ateş Tuğlası imal eden bir fabrikanın yapımı sırasında ortaya çıkarılan özellikle mermer heykeller gibi taşınabilir eserlerin birçoğu Kastamonu ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne götürülmüştü. Bununla birlikte Fabrika bahçesinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları da ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan birisi tabanı geometrik mozaiklerle kaplı bir kilise binası ile altında tuğla tonozdan dehlizleri olan büyük bir Roma İmparatorluk yapısı da sayılabilir. Ancak günümüzde bu Bizans Dönemi Kilisesi'nin izine rastlanılmamaktadır. Kentin Geç Hristiyanlık Dönemi'nde önemli bir dini merkez olduğu bilinmektedir. Orta Çağ'dan itibaren kent, antik limanın da dolmasıyla birlikte bu fabrikanın olduğu yere doğru büyümeye başlamıştır. Bu bakımdan fabrikanın hemen yakınında, sahilde görülebilen moloz taş ve harçtan inşa edilmiş bir rıhtım kalıntısı ayrı bir önem taşımaktadır.

Kentte üç ayrı necropol alanı bulunmaktadır. Bunlardan özellikle kentin güneydoğusunda yer alan ve tiyatronun arkasındaki tepenin zirvelerine kadar uzanan nekropol, kentin en önemli mezarlık alanını oluşturur. Bununla birlikte Tiyatronun kuzeyinden Sefercik Köyü'ne doğru uzanan bir diğer nekropol alanı da Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Kentin Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönemlere tarihlendirilen nekropol alanının ise eski Radar Üssü'nün bulunduğu tepe çevresinde ve eteklerinde olduğu anlaşılmaktadır. Burada son yıllarda yapılan kaçak kazılar bu nekropolün Roma Dönemi'nde de kullanıldığını gösteren bulgular içermektedir. Bununla birlikte; Öteyüz ve Abacık mahallelerinde ve Türkali Köyü'nün denize bakan kayalıklarının birisinin üstünde kesme taş bloklardan inşa edilmiş oda mezarlar ile kaya mezarları da bulunmaktadır. Bu mezarlar üzerinde ayrıntılı çalışmalar devam etmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Girişte de belirtildiği üzere Strabon (Geographika, XII, 3.5) tarafından *Söylenecek çok önemli bir şeyi olmayan kent*. Olarak ifade edilen Tios-Tieion, bugün Güney Karadeniz arkeolojisi için en önemli bilgi kaynağı durumundadır. Özellikle antik kentte akropol ve antik limanda gerek karada gerekse de su altında yürütülen arkeolojik kazı çalışmaları, kentin kuruluş dönemine dair oldukça önemli ipuçları sunmaktadır. Özellikle akropolis birinci terastan elde edilen veriler Arkaik Dönem’de gerçekleşen Grek Kolonizasyonu ile ilgili çok önemli verileri içinde barındırmaktadır.

Kentte özellikle de akropoliste yürütülen kazıların ilerlemesiyle birlikte Karadeniz Arkeolojisi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi elde etmek mümkün olacaktır.

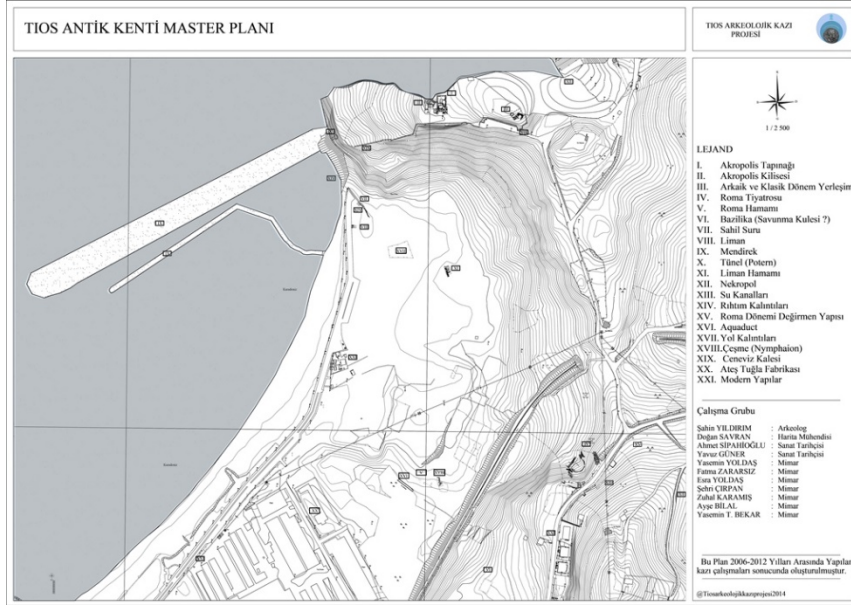
KAYNAKÇA

- Ainswort, W.F., “The Resources of the Anatolian Shores of the Black Sea”, *Bentley’s Miscellany*, 37, 1855.
- Altınoluk, Z. S., *Eskiçağ’da Irmak Tanrıları (Türkiye Trakyası ve Anadolu)*, İstanbul, 2010.
- Anderson, W., “Late Byzantine Occupation of the Castle at Tios”, *AA* 17, 2009, s. 265-277.
- Arslan, M., “Bithinia Bölgesi Şehir Sikkeleri (Tium, Bartın-Filyos 108)”, *Anadolu Medeniyetler Müzesi 1996 Yıllığı*, 1997, s. 101-139.
- Atasoy, S. – Erpehlivan, H., “Tios’da Erken Yerleşmeye Ait Keramikler”, S. Atasoy-Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios; 2006-2012 Arkeolojik Çalışmaları ve Genel Değerlendirme*, Ankara, 2015, s. 202-217.
- Atasoy, S. – Yıldırım, Ş., “Filyos – Tios 2010 Yılı Kazısı”, *KST* 33/2, 2012, s. 451-462.
- _____, “Filyos – Tios 2009 Yılı Kazısı”, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 32/4, Ankara, 2011, s. 1-15.
- Atasoy, S., “Zonguldak-Fiyos (Tios / Tieion / Tios / Tianos / Tieum) Kurtarma Kazısı”, İ. Delemen (ed.), *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’na 65. Yaş Armağanı*, İstanbul, 2008, s. 91-97.
- Avcı, S., “Aşağı Filyos Havzasının Planlama Sorunlarına Coğrafi Bir Yaklaşım”, *Türk Coğrafya Dergisi*/32, İstanbul, 1997, s. 301-316.
- _____, “Filyos Çayı Havzasında (Karabük-Filyos arası) Mekansal Sorunlar ve Bazı Çözüm Önerileri”, *Türk Coğrafya Dergisi* 33, İstanbul, 1998, s.447-487.
- Baran, A. – Dirlik, N. – Kendirci, R., “Akropol Tapınağı 2011-2012 Yılı Çalışmaları”, içinde Atasoy, S. - Yıldırım, Ş. (eds.), *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 124-159.
- Bean, G., “Tios”, *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, 1979, s. 925.

- Belke, K., “Paphlagonien und Honorias”, *TIB* 9, Wien, 1996.
- Bosch, C.E., “Bitinya Tetkikleri”, (Çev. S. Atlan), *Bulleten X*, 37, 1946, s. 1-24.
- Büyüksalih, İ. – Akçm, H. – Sefercik, U. G. – Karakış, S. – Marangoz, A. M., “Batı Karadeniz Sahil Bölgesindeki Filyos Nehri ve Deltasındaki Değişimlerin Zamansal CBS İle İncelenmesi”, *Ege Coğrafi Bilgi Sistemleri Çalıştayı*, İzmir, 2005, s. 1-8.
- Esen, İ., “Antik Tios / Tieion / Villaios (Filyos) Kenti” *AMMY (2002-2003)*, s. 196-224.
- Fontana-Yılmaz, S., “Gökçebey-Üçburgu Kırmızı Astarlı İnce Roma Seramiği”, S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, s. 426-463.
- _____, “Tios Kırmızı Astarlı İnce Roma Seramiği”, S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, s. 306-351.
- Gür, D., “Tios Akropolis Kilisesi”, Atasoy, S. - Yıldırım, Ş. (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 160-201.
- Hirschfeld, O., *Aus dem Orient*, Berlin, 1897.
- Kozan, M., “Tarihi Kaynaklar Işığında III. Yüzyılda Gotların Akdeniz'de Gerçekleştirdiği Korsanlık ve Yağma Faaliyetleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Cilt: 8 Sayı: 36 Volume: 8 Issue: 36 Şubat 2015, s. 357-363.
- Küçükali, S., Forecasting the river discharge, thermal and sediment load characteristics: A case study, 2008, 1975-1981, s. 1975-1981.
- Lenger, S. D. – Atasoy, S., “Tios Kazılarında Bulunan Sikkeler”, S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 306-351.
- Marek, C. *Pontus et Bithynia - Die römischen Provinzen im Norden Kleinasiens*, Mainz, 2003.
- _____, “Ara und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia”, *Stadt*, Tübingen, 1993.
- Öztürk, B., “2007-2012 Yılları Tios Kenti Epigrafik Çalışmaları”, S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 72-80.
- _____, “Kuruluşundan Bizans Devrine Kadar Tios Antik Kenti”, *Arkeoloji ve Sanat* 128, İstanbul, 2008, s. 63-78.
- _____, “The History of Tieion/Tios (Eastern Bithynia) in the Light of Inscriptions”, M. Manoledakis (ed.), *Exploring the Hospitable Sea. Proceedings of the International Workshop on the Black Sea in Antiquity held in Thessaloniki*, Oxford, 2013, s. 147-164.

- _____, “Tios (Zonguldak - Filyos) Antik Kentinde Dinsel İnanışlar ve Kültler (Religious Belief and Cults in Tios), Ş. Dönmez (ed.), *Lux ex Ponto Euxino, Studies Presented in Honour of Sümer Atasoy*, Ankara, 2013, s. 331-346.
- _____, “Tios Kazılarında ve Çevresinde Bulunan Yazıtlar”, S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 82-111.
- _____, “Tios/Tieion (Zonguldak-Filyos) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları(Epigraphical Researches of Tios/Tieion and Historical Results)”, N. Türker – G. Köroğlu – Ö. Deniz (eds.), *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildirileri*, Karabük, 2013, s. 485-504.
- _____, “Two new Milestones from Tios -Tieion in the Karadeniz Ereğli Museum”, *International Journal of Ancient Mediterranean Studies* 2, Philia, 2016, s. 83-91.
- _____, “Küçükasya'nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion)”, (*Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul, 2012.
- Robert, L., “A travers l'Asie Mineure. Poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyageurs et géographie”, Paris, 1980.
- _____, “Documents d'Asie Mineure”, *BCH 101*, s. 43- 132.
- Sear, F., “Roman Theatres: An Architectural Study”, 2006.
- Şahin, E. – Uyar, S., “Tios Teritoryumu'ndan (Doğu Bithynia) Yeni Bir Kurşun Ağırılık”, *Eskiçağ Yazıları 3 – Akron 3*, İstanbul, 2012, 157-174.
- Tsetschladze, G., “Tieion”, M.A. Hansen-T.H. Nielsen (eds.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, New York, 2004, s. 963-964.
- Wilson, D.R., “The Historical Geography of Bithynia, Paphlagonia and Pontus in the Greek and Roman periods: A new survey with particular reference to surface remains still visible”, Oxford, 1960.
- Yıldırım, Ş., “Tios Roma Tiyatrosu”, S. Atasoy- Ş. Yıldırım (eds.), *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios - 2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları*, Ankara, 2015, s. 271-295.
- _____, “Tios-Tieion 2015 Yılı Kazı Çalışmaları”, 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, I. Cilt, Ankara, s. 465-478.

TIOS-TIEION: SÖYLENECEK ÇOK ÖNEMLİ BİR ŞEYİ OLMAYAN KENT

Resim 1 Tios-Tieion antik kentinin planı

Resim 2 Tios-Tieion akropolisi ve Billaios Irmağı

ŞAHİN YILDIRIM

Resim 3 Önyüzünde Tios kentinin kurucusu rahip Tios'un arka yüzünde ise Dionysos'un betimlendiği otonom kent sikkesi.

Resim 4 Billaios Irmağı deltası

Resim 5 Billaios Irmağı kenarında Gökçebey-Üçburgu’da ortaya çıkarılan emporion

Resim 6 Gökçebey-Üçburgu emporionunda bulunan sikkelerden bazıları

Resim 7 Gökçebey-Üçburgu emporionunda bulunan kantar ağırlıklarından bazıları

Resim 8 Gökçebey-Üçburgu’da ortaya çıkarılan Roma Dönemi miltaşı

Resim 9 Tios akropolisi ve antik mendirek kalıntıları

Resim 10 Akropolis birinci teras

Resim 11 Arkaik Dönem sur duvarları

Resim 12 Arkaik Dönem Seramikleri

Resim 13 Geç Arkaik Dönem'e tarihlendirilen sur duvarından görünüm

ŞAHİN YILDIRIM

Resim 14 M.S. 3. yüzyıldan başlayarak Cenova Dönemi'ne kadar uzanan iç kalenin beden duvarları

Resim 15 Cenova köşe burcu ve tiyatronun oturma taşları

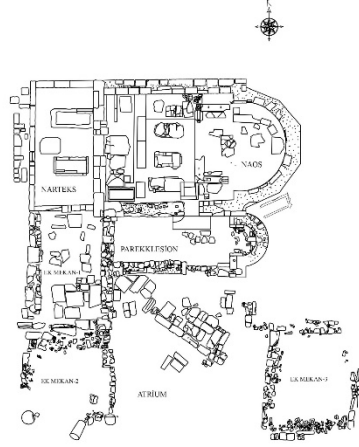

Resim 16 Akropolis ikinci terasta bulunan Roma tapınağı ve Bizans Kilisesi

Resim 17 Bizans Kilisesi ve Roma Tapınağı

ŞAHİN YILDIRIM

Resim 18 Sonraki dönem eklentileriyle birlikte Akropolis ikinci terasta bulunan kilise

Resim 19 Potern

TIOS-TIEION: SÖYLENECEK ÇOK ÖNEMLİ BİR ŞEYİ OLMAYAN KENT

Resim 20 Antik liman mendirekleri

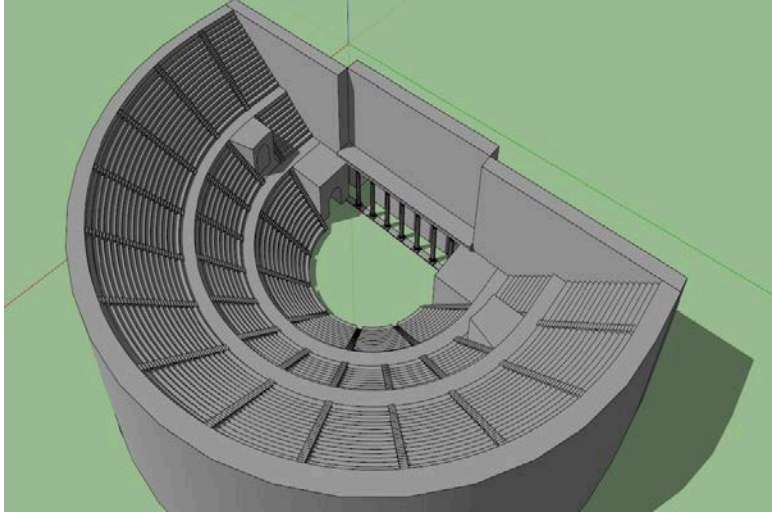
Resim 21 Antik liman rıhtımı

Resim 22 Kuzey-güney doğrultulu Cardo Maximus

Resim 23 Tios-Tieion antik tiyatrosu

Resim 24 Antik tiyatronun 3d modeli

Resim 25 Antik tiyatro yakınlarında ortaya çıkarılan değirmen işliği

ŞAHİN YILDIRIM

Resim 26 Tiyatro yakınlarında bulunan specus

Resim 27 Roma Hamamı yanında yer alan su kemeri (aqueduct)

Resim 28 Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen büyük hamam kompleksi

Resim 29 Basilica